

**Κατευθυντήριες γραμμές για
οργανισμούς στον τομέα της
νεολαίας σχετικά με οργανωτικές
δομές και στρατηγικές για τη
συμπερίληψη ατόμων με
Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος
(ΔΑΦ)**

Περίληψη

Co-funded by
the European Union

Συγγραφείς

SOSU Østjylland - Δανία

Anna Jørgensen

Anziani e non solo - Ιταλία

Veronica Cattini

Rebecca Vellani

KMOP - Ελλάδα

Στέλλα Βαγενά

Επαμεινώνδας Κουταβέλης

CARDET - Κύπρος

Ανδρέας Γεωργίου

Κατερίνα Παναγή

Fundació Mira'm - Ισπανία

Laura Climent

Hugo Orosa

Manuel Martín

Φεβρουάριος 2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τι είναι η ΔΑΦ;	4
Εισαγωγή	4
Βασικά Χαρακτηριστικά της ΔΑΦ	4
Σημεία Διαφοροποίησης στη ΔΑΦ	5
Επικοινωνία με άτομα με ΔΑΦ	7
Εισαγωγή	7
1. Ανάγκες υποστήριξης και κοινωνικής επικοινωνίας needs	7
2. Άτομα με ΔΑΦ με γλωσσικά ελλείμματα	8
3. Άτομα με ΔΑΦ χωρίς γλωσσικό έλλειμα	8
Δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος & Οργανωτικές δομές Χωρίς αποκλεισμούς	11
1. Οργανωτικές Δομές Χωρίς αποκλεισμούς	11
Για ποια άτομα θα προορίζεται ο χώρος;	13
Ποιος είναι ο σκοπός του χώρου;	13
Ασφαλείς χώροι – πραγματικοί και νοητοί	13
Υποστηρίζοντας το προσωπικό στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που σχετίζονται με τη ΔΑΦ	14
1. Τα τρία στάδια της συμπερίληψης:	14
2. Κατευθυντήριες γραμμές για την συμπερίληψη	15
Συνεργασία με τις οικογένειες:	15
Βιβλιογραφικές Πηγές	16

Τι είναι η ΔΑΦ;

Εισαγωγή

Η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) αποτελεί μία νευροαναπτυξιακή διαταραχή με βιολογική βάση, η οποία εκδηλώνεται τα πρώτα 3 χρόνια της ζωής, αλλά τα χαρακτηριστικά της εξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου. Η ΔΑΦ είναι ένας τρόπος ύπαρξης, ερμηνείας της πραγματικότητας, αντίληψης και σκέψης.

Η ΔΑΦ είναι μία ενιαία διαγνωστική κατηγορία -ένα συνεχές- εντός του οποίου μπορούμε να βρούμε διαφορετικές διαβαθμίσεις λειτουργικότητας κατά μήκος ενός φάσματος.

Όσον αφορά τη συχνότητα εμφάνισης, η ΔΑΦ εμφανίζεται συχνότερα στα αγόρια από ό,τι στα κορίτσια, με αναλογία 4:1 μεταξύ των δύο φύλων.

Βασικά Χαρακτηριστικά της ΔΑΦ

Η ΔΑΦ φέρει δύο βασικά χαρακτηριστικά (American Psychiatric Association, 2013):

- Επίμονη έλλειψη κοινωνικής επικοινωνίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης.
- Περιορισμένα και επαναλαμβανόμενα μοτίβα συμπεριφοράς, ενδιαφερόντων ή δραστηριοτήτων.

Τα χαρακτηριστικά αυτά ποικίλουν ως προς την έκταση και τη σοβαρότητα και συχνά μεταβάλλονται καθώς το άτομο αποκτά άλλες αναπτυξιακές δεξιότητες.

2.1 Κοινωνική επικοινωνία και κοινωνική αλληλεπίδραση στα άτομα με ΔΑΦ

Τα άτομα με ΔΑΦ έχουν επίμονες δυσκολίες στην κοινωνική επικοινωνία σε πολλά πλαίσια. Στην πραγματικότητα, δυσκολεύονται να ερμηνεύσουν και να αξιοποιήσουν τη μη λεκτική επικοινωνία στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, η οποία παίζει καθοριστικό ρόλο στην κατανόηση των προθέσεων και της εσωτερικής συναισθηματικής και ψυχικής κατάστασης του/της συνομιλητή/-τριας τους. Αυτό οδηγεί επίσης σε δυσκολίες στην κατανόηση της ειρωνείας και των αστείων. Κατά την επικοινωνία με άτομα με ΔΑΦ είναι επομένως σημαντικό να διατυπώνονται τα πάντα με σαφήνεια.

2.2 Περιορισμένες, επαναλαμβανόμενες, και στερεοτυπικές συμπεριφορές, δραστηριότητες, ή ενδιαφέροντα

Τα άτομα με ΔΑΦ μπορεί να εμφανίσουν στερεοτυπικά και επαναλαμβανόμενα μοτίβα κινήσεων, χρήση αντικειμένων και ομιλίας, τα οποία μπορεί να φαίνονται παράξενα και

ακατάλληλα για το περιβάλλον και την κοινωνική περίσταση και να παρεμποδίζουν τη λειτουργικότητα του ατόμου (Lewis & Boucher, 1988).

Τα άτομα με ΔΑΦ τείνουν να προσκολλώνται σε **αυστηρές και σταθερές ρουτίνες**, εκτιμώντας οτιδήποτε είναι προβλέψιμο και ακολουθεί σταθερά πρότυπα. Από αυτή την άποψη, ακόμη και μικρές αλλαγές μπορούν να δημιουργήσουν μεγάλη δυσφορία στο άτομο με ΔΑΦ.

Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό της ΔΑΦ είναι η **παρουσία εξαιρετικά περιορισμένων ενδιαφερόντων** που χαρακτηρίζονται από ασυνήθιστη ένταση ή εστίαση, π.χ. μπορεί να έχουν έντονο πάθος για τα έντομα και να γνωρίζουν κάθε λεπτομέρεια γι' αυτά.

Τέλος, η ΔΑΦ μπορεί επίσης να περιλαμβάνει **υπερ- ή υπο- αντιδραστικότητα** στα αισθητηριακά ερεθίσματα ή ασυνήθιστο ενδιαφέρον για ορισμένα αισθητηριακά χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος. Μπορεί να υπάρχουν ήχοι, φώτα, μυρωδιές ή υφές που προκαλούν ιδιαίτερη δυσφορία στα άτομα με ΔΑΦ ή, αντίθετα, μπορεί να μην είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα στον πόνο ή στη θερμοκρασία.

Σημεία Διαφοροποίησης στη ΔΑΦ

Ο ορισμός της Διαταραχής Αυτιστικού Φάσματος τονίζει τη σημασία της προσέγγισης του αυτισμού σύμφωνα με τα βασικά χαρακτηριστικά που είναι κοινά σε όλα τα άτομα με ΔΑΦ. Κάθε χαρακτηριστικό, σύμπτωμα ή έλλειμμα ορίζεται έτσι ως ένα διαστατικό συνεχές, εντός του οποίου πρέπει να τοποθετείται η ένταση και η σοβαρότητά του.

Η ΔΑΦ είναι μια κατάσταση ζωής, ένας τρόπος λειτουργίας που συνοδεύει τους ανθρώπους από τα πρώτα στάδια της ανάπτυξής τους μέχρι την ενηλικίωση.

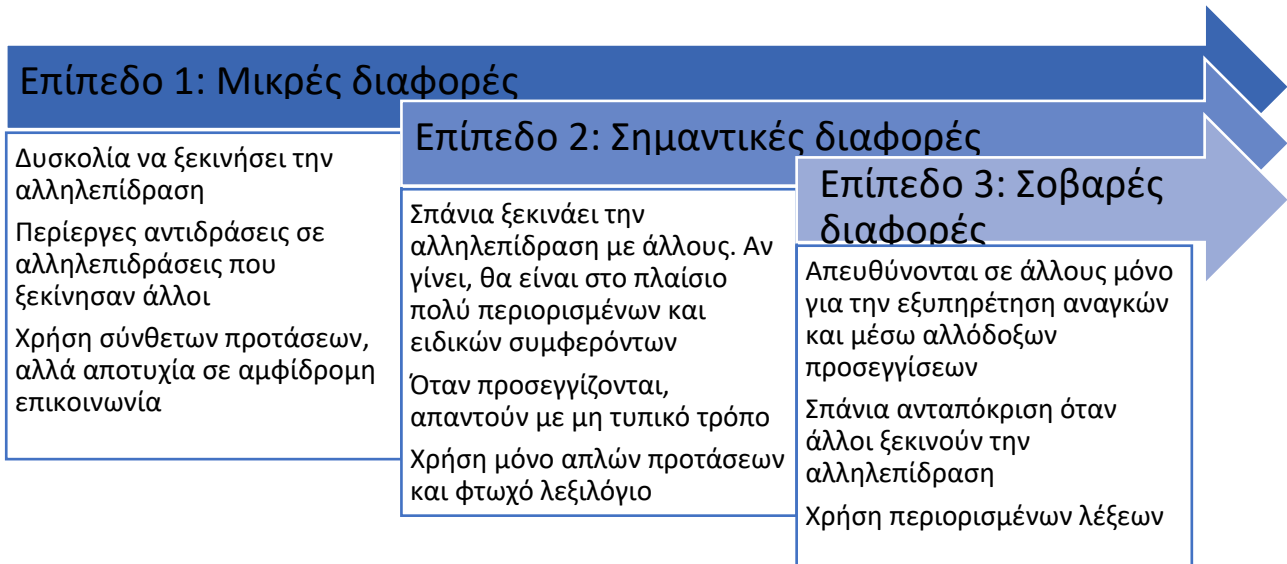
1. Λειτουργικότητα

Περαιτέρω προσδιορισμοί γίνονται σε σχέση με τη σοβαρότητα των συμπτωμάτων και την απαιτούμενη υποστήριξη. Αυτό μας δίνει να καταλάβουμε ότι η σοβαρότητα αυτών των βασικών και των συναφών χαρακτηριστικών είναι ιδιαίτερα υποκειμενικός και μπορεί να αλλάξει από άτομο σε άτομο, παρόλο που η διάγνωση είναι η ίδια. Έτσι, όταν προσεγγίζουμε ένα άτομο με ΔΑΦ, πρέπει να αναλογιζόμαστε ότι αυτό το άτομο μπορεί να παρουσιάζει πολύ διαφορετικές ικανότητες και δυσκολίες από ένα άλλο άτομο (Vivanti, et al., 2013). Επίσης, το ίδιο άτομο μπορεί να παρουσιάζει χαρακτηριστικά διαφορετικής σοβαρότητας ανάλογα με το πλαίσιο ή τη δεδομένη χρονική στιγμή της ζωής του.

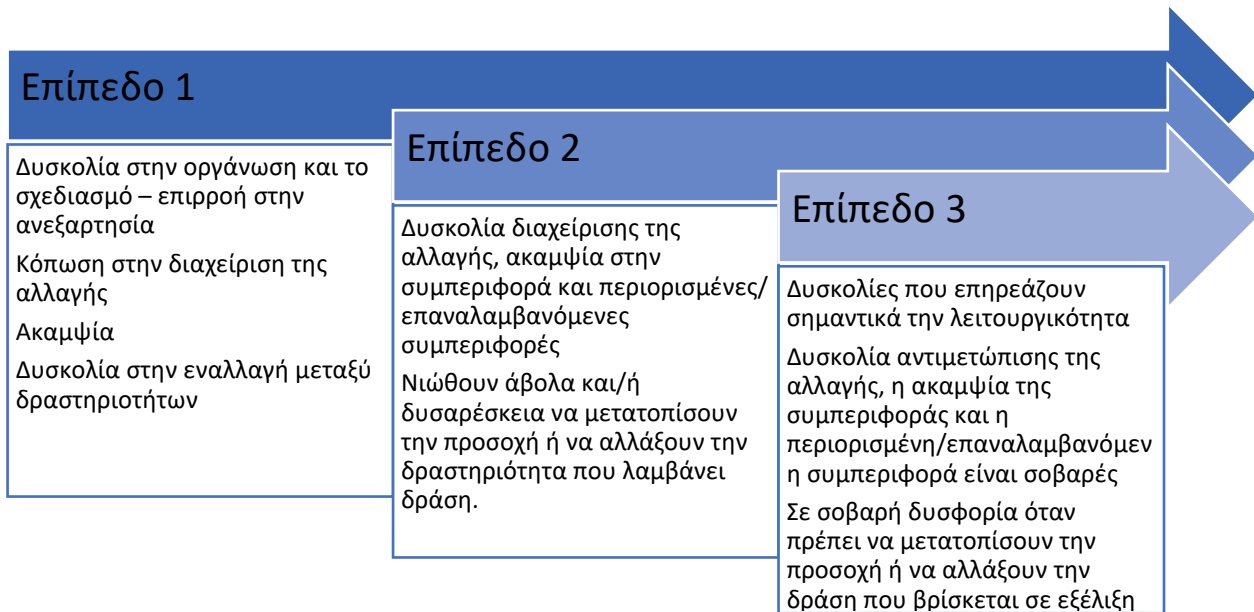
1.1 Κοινωνική επικοινωνία και κοινωνική αλληλεπίδραση

Σύμφωνα με αυτούς τους παράγοντες, ένα άτομο με ΔΑΦ μπορεί να αντιμετωπίζει δυσκολίες στην κοινωνικοποίηση και την επικοινωνία, οι οποίες μπορεί να ποικίλλουν από δυσκολίες στην πρωτοβουλία αλληλεπίδρασης μέχρι και στην επικοινωνία με αποκλειστικό σκοπό να λάβει κάτι που χρειάζεται:

1.2 Περιορισμένα και επαναλαμβανόμενα μοτίβα συμπεριφοράς, ενδιαφερόντων ή δραστηριοτήτων

Όσον αφορά τα περιορισμένα και επαναλαμβανόμενα μοτίβα συμπεριφοράς, ενδιαφερόντων ή δραστηριοτήτων, ένα άτομο με ΔΑΦ μπορεί να αντιμετωπίζει δυσκολίες όπως στην αντιμετώπιση των αλλαγών έως και άκαμπτη συμπεριφορά και περιορισμένη/επαναλαμβανόμενη συμπεριφορά που παρεμποδίζει σημαντικά τη λειτουργικότητά του:

Επικοινωνία με άτομα με ΔΑΦ

Εισαγωγή

Οι δυσκολίες στην κοινωνική επικοινωνία μπορούν και πρέπει να εκληφθούν ως ένα από τα απαιτούμενα κριτήρια, τόσο από τη σκοπιά του DSM-5 όσο και του ICD-11, για την τρέχουσα διάγνωση της Διαταραχής του Φάσματος του Αυτισμού (ΔΑΦ)

Σε αυτό το κεφάλαιο δεν θα εξηγήσουμε τις βασικές πτυχές του αυτισμού όπως προηγουμένως. Ωστόσο, πρέπει να επισημάνουμε ότι ο ισχύων ορισμός του αυτισμού επικεντρώνεται μόνο στην κοινωνική επικοινωνία και όχι στη γλώσσα καθεαυτή, καθώς αυτή η πτυχή της ανάπτυξης δεν επηρεάζεται πάντα και επομένως δεν μπορεί να θεωρηθεί διαγνωστικό κριτήριο για όλα τα άτομα με ΔΑΦ. Στο φάσμα του αυτισμού μπορούμε να βρούμε άτομα με καθόλου προφορικό λόγο και με πολύ ανεπτυγμένο προφορικό λόγο. Σε όλες τις περιπτώσεις, αυτό που παρατηρείται είναι οι δυσκολίες στην κοινωνική επικοινωνία.

1. Ανάγκες υποστήριξης και κοινωνικής επικοινωνίας needs

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, οι ανάγκες υποστήριξης της κοινωνικής επικοινωνίας θα πρέπει να κατανοηθούν από δύο τουλάχιστον διαφορετικές οπτικές γωνίες. Η πρώτη οπτική πρέπει να αφορά τις επικοινωνιακές δεξιότητες και δυνατότητες του ατόμου με ΔΑΦ με στόχο τη διεύρυνση των γλωσσικών και επικοινωνιακών του πόρων. Η δεύτερη οπτική

θα πρέπει να εστιάζει στον προβληματισμό σχετικά με τις απαιτήσεις που τίθενται στο συγκεκριμένο άτομο στα διάφορα πλαίσια στα οποία συμμετέχει ενεργά- στη συνέχεια, πρέπει αυτές οι ενέργειες να διευκολύνονται, έτσι ώστε το χάσμα μεταξύ ικανοτήτων και απαιτήσεων να μειώνεται όσο το δυνατόν περισσότερο.

Όπως αναφέραμε παραπάνω, οι περιπτώσεις που απαντώνται στο πλαίσιο της Διαταραχής του Φάσματος του Αυτισμού παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές τόσο από πλευράς κοινωνικής επικοινωνίας όσο και από πλευράς γλωσσικών δυνατοτήτων.

Επισημάναμε ήδη ότι μπορούμε να δούμε άτομα με ΔΑΦ με ή χωρίς προφορικές γλωσσικές δυνατότητες. Εντός της τελευταίας κατηγορίας (με γλωσσικές δυνατότητες), θα μπορούσαμε επίσης να βρούμε άτομα με γλωσσικό έλλειμμα (περίπου 25-30% των ατόμων με ΔΑΦ) και άτομα χωρίς γλωσσικό έλλειμμα.

2. Άτομα με ΔΑΦ με γλωσσικά ελλείμματα

Το πρώτο πράγμα που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι ότι κάθε άτομο έχει το δικαίωμα να μπορεί να επικοινωνεί πέρα από τις προφορικές και γραπτές δυνατότητες και δεξιότητές του. Έχοντας αυτό ως σημείο εκκίνησης, τα άτομα που προσφέρουν υποστήριξη πρέπει να είναι υπεύθυνα για την παροχή αυτής και τη διδασκαλία ενός λειτουργικού επικοινωνιακού συστήματος προσαρμοσμένου στις ανάγκες και τις προσδοκίες των ατόμων με ΔΑΦ που υποστηρίζουν. Κάθε άτομο που προσφέρει υποστήριξη και αλληλεπιδρά με ουσιαστικό τρόπο με άτομα με ΔΑΦ θα πρέπει να σέβεται και να γνωρίζει τα δικά τους συστήματα επικοινωνίας. Ακολουθεί ένας σύντομος κατάλογος με τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας:

- Εναλλακτικά και Επαυξητικά Συστήματα Επικοινωνίας
- Χειρονομίες και νοηματική γλώσσα
- Συστήματα επικοινωνίας/διάδρασης χαμηλής τεχνολογίας
- Συστήματα επικοινωνίας/διάδρασης υψηλής τεχνολογίας

3. Άτομα με ΔΑΦ χωρίς γλωσσικό έλλειμμα

Από την άλλη πλευρά, αν μιλήσουμε για άτομα με ΔΑΦ χωρίς έλλειμμα προφορικού λόγου, σίγουρα θα βρούμε δυσκολίες πολύ διαφορετικές από εκείνες των ατόμων που το έχουν.

Πρώτα απ' όλα, είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψη ότι πρόκειται για άτομα που δυσκολεύονται να πάρουν τη πρωτοβουλία για διάδραση, να διατηρήσουν ή να τερματίσουν

συνομιλίες, να κατανοήσουν το νόημα της επικοινωνίας σε κοινωνικό επίπεδο, να κατανοήσουν τα αστεία, τον σαρκασμό, τη μεταφορική γλώσσα και τα διπλά νοήματα, να συμπεράνουν υπονοούμενα στη γλώσσα ή να χρησιμοποιήσουν και να κατανοήσουν τη μη λεκτική γλώσσα.

Ακολουθούν κάποιες συμβουλές που πιστεύουμε ότι θα είναι χρήσιμες στην επικοινωνία με άτομα με ΔΑΦ χωρίς γλωσσικά ελλείμματα:

Μιλήστε ήρεμα, να ελέγχετε τον τόνο της φωνής σας, ανακεφαλαιώστε όσα είπατε, να έχετε υπομονή

Δώστε προσοχή σε λεκτικά ή σωματικά σημάδια κατά την συζήτηση και μην θεωρείτε αυτονόητα τα έμμεσα ή σιωπηλά γλωσσικά συμπεράσματα

Προσπαθήστε να αποφύγετε τη μεταφορική και συμβολική γλώσσα, τα αστεία και τον σαρκασμό. Το άτομο στο οποίο απευθύνεστε μπορεί να είναι σε θέση να καταλάβει ένα αστείο. Βεβαιωθείτε ότι αυτό ισχύει πριν το κάνετε

Προσπαθήστε να προσαρμόσετε τη γλώσσα σας στο συγκεκριμένο πλαίσιο και χρησιμοποιήστε σύντομες, άμεσες και συγκεκριμένες εκφράσεις

Μην τα πιέζετε με πολλές ερωτήσεις. Δώστε τους χρόνο να απαντήσουν και αν χρειαστεί, επαναλάβετε την ερώτηση

Τελικές παρατηρήσεις και συμβουλές

Παρά τη διαφορά μεταξύ των ατόμων με γλωσσικές δυσκολίες και των ατόμων που έχουν δυσκολίες μόνο στην κοινωνική επικοινωνία, θα θέλαμε να σας δώσουμε μερικές τελικές συμβουλές που ελπίζουμε να σας φανούν χρήσιμες στην επικοινωνία με τα άτομα αυτά:

Προσπαθήστε να τους τραβήξετε την προσοχή κατά την διάρκεια της επικοινωνίας

Να είστε ψύχραιμοι, χρησιμοποιήστε ήπιο τόνο φωνής και προσαρμόστετε στις δυνατότητες και τις ικανότητές τους

Η γλώσσα που χρησιμοποιείτε και το πλαίσιο πρέπει να είναι προβλέψιμα

Μην βασίζετε την επικοινωνία σας μόνο σε αιτήματα. Επικοινωνία σημαίνει ανταλλαγή πληροφοριών, αφήστε το άτομο να εκφράσει τις επιθυμίες και τις προθέσεις του

Μην επιβάλλετε την οπτική επαφή

Ελπίζουμε ότι όλα τα παραπάνω στοιχεία θα σας φανούν χρήσιμα για την ευαισθητοποίησή σας σχετικά με την επικοινωνία με άτομα με ΔΑΦ.

Δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος & Οργανωτικές δομές | Χωρίς αποκλεισμούς

Το πώς να οικοδομήσουμε ένα περιβάλλον φιλικό προς τις ανάγκες των ατόμων με ΔΑΦ είναι ένα ερώτημα που όλο και περισσότερα άτομα θέτουν στον εαυτό τους τα τελευταία χρόνια. Είναι προφανές ότι τα άτομα με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) μπορεί να βλέπουν τον κόσμο με αρκετά διαφορετικό τρόπο από τους άλλους. Αυτό μπορεί να είναι τόσο ενδυναμωτικό όσο και γεμάτο προκλήσεις.

1. Οργανωτικές Δομές | Χωρίς αποκλεισμούς

Ένα βασικό χαρακτηριστικό των ατόμων με ΔΑΦ που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όταν σκεφτόμαστε ένα περιβάλλον είναι η αισθητηριακή ευαισθησία. Μπορούμε να ταξινομήσουμε τις δυσκολίες αισθητηριακής ρύθμισης που συναντάμε στα άτομα με ΔΑΦ (Miller et al., 2007) ως εξής:

- Υπέρ-ευαισθησία
- Υπό-ευαισθησία
- Καταναγκαστική αισθητηριακή αναζήτηση/έντονη επιθυμία

Αυτή η ευαισθησία μπορεί να διαφέρει από άτομο σε άτομο ως προς τη σοβαρότητα και τη συχνότητα και μπορεί να υπάρχει ακόμη και σε μικρό βαθμό.

Δεδομένου ότι η αίσθηση της όρασης και της ακοής είναι οι αισθήσεις με τον μεγαλύτερο αντίκτυπο στις δραστηριότητες και τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος ενός οργανισμού, ακολουθούν κάποιες πληροφορίες πάνω σε αυτό.

Οπτική αίσθηση

Ο φωτισμός παίζει μεγάλο ρόλο στις αισθητηριακές εμπειρίες πολλών ατόμων με ΔΑΦ. Σε γενικές γραμμές, τα πολύ έντονα φώτα (ιδίως τα φώτα γραφείου) ή οι κινούμενες πηγές φωτός έχουν σχεδόν πάντα αρνητική επίδραση σε ένα άτομο με ΔΑΦ.

Here are some questions that relate to visual sense we should ask ourselves when designing an environment:

1

Πως είναι ο φωτισμός στους χώρους; Φυσικός, τεχνητός ή και τα δύο;

2

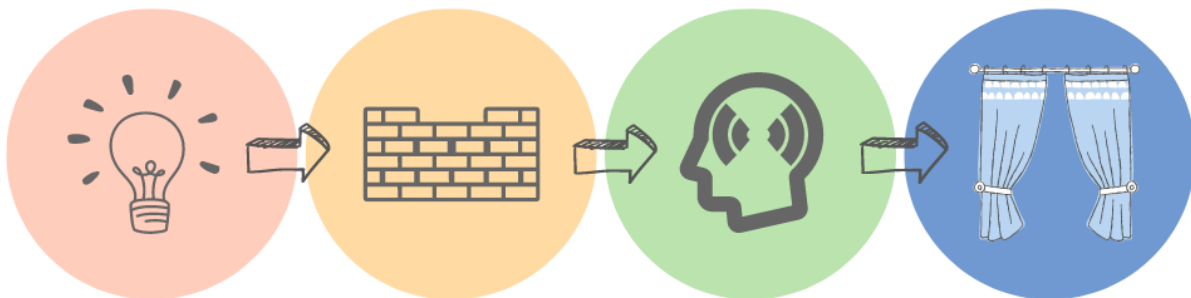
Τι χρώμα έχουν οι τοίχοι;

3

Πόσα αντικείμενα στον χώρο απαιτούν οπτική αναγνώριση;

4

Υπάρχουν σχήματα στις κουρτίνες, στα χαλιά και στα έπιπλα;

Ακουστική αίσθηση

Τα άτομα με ΔΑΦ μπορεί να είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα σε ορισμένους συγκεκριμένους θορύβους (π.χ. στο τικ-τακ των επιτοίχιων ρολογιών, στο κουδούνισμα των τηλεφώνων, στους ήχους του εκτυπωτή εν λειτουργία) ή στην ένταση αυτών των θορύβων.

Για ποια άτομα θα προορίζεται ο χώρος;

Είναι πολύ σημαντικό ο χώρος που θα διαμορφωθεί να είναι σχεδιασμένος για εκείνους/-ες που θα τον χρησιμοποιήσουν και, ως εκ τούτου, θα πρέπει να ακολουθηθεί μια εξατομικευμένη και προσωποποιημένη προσέγγιση.

Ποιος είναι ο σκοπός του χώρου;

Οι χώροι μετάβασης μπορεί να είναι περίπλοκοι για τα άτομα στο φάσμα του αυτισμού, επειδή μπορεί μερικές φορές να είναι δύσκολο να μεταβούν από τον ένα χώρο στον άλλο ή από τη μια δραστηριότητα στην άλλη.

Επομένως, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο τρόπος με τον οποίο οι μεταβατικοί χώροι θα είναι ευκολότερα διαχειρίσιμοι. Ορισμένες ερωτήσεις που μπορείτε να θέσετε είναι οι εξής:

- Μπορεί να υπάρχει φυσική ροή μετάβασης από τον ένα χώρο στον άλλο χωρίς τη χρήση ενός στενού διαδρόμου; Υπάρχουν λιγότερο κλειστοφοβικοί τρόποι από τη χρήση ανελκυστήρα για να μετακινηθείτε στο κτίριο;
- Εάν οι χώροι που χρησιμοποιούνται προορίζονται για μεγάλο αριθμό ατόμων, υπάρχουν διαθέσιμοι μικρότεροι χώροι για υποχώρηση εάν αυτό είναι απαραίτητο;
- Εάν οι χώροι είναι μικροί και περιορισμένοι, υπάρχει η δυνατότητα να μεταβείτε εύκολα σε έναν πιο ανοιχτό χώρο;
- Μπορείτε να δημιουργήσετε έναν χάρτη των σημείων στα οποία τα άτομα στο φάσμα του αυτισμού φαίνεται να αγχώνονται περισσότερο; Υπάρχουν εναλλακτικές διαδρομές;

Ασφαλείς χώροι – πραγματικοί και νοητοί

Ένας ασφαλής χώρος, είναι ένα μέρος (είτε πραγματικό είτε νοητό) όπου το άτομο νιώθει άνετα, ότι το ακούνε, ότι μπορεί να εκφράσει τον εαυτό του ελεύθερα (ή ότι μπορεί να επιλέξει να μην εκφραστεί αν είναι αυτό που επιθυμεί) και να νιώθει ότι η παρουσία του είναι τόσο σημαντική όσο και των άλλων ατόμων.

Υποστηρίζοντας το προσωπικό στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που σχετίζονται με τη ΔΑΦ

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η ΔΑΦ αποτελείται από ένα ευρύ φάσμα κλινικών χαρακτηριστικών, θα πρέπει να εφαρμόζονται εξατομικευμένες προσεγγίσεις και παρεμβάσεις. Ωστόσο, γενικές κατευθυντήριες γραμμές και συγκεκριμένες συμβουλές θα μπορούσαν να διευκολύνουν την ένταξη των νέων με ΔΑΦ σε ομάδες συνομηλίκων και οργανισμούς.

1. Τα τρία στάδια της συμπερίληψης:

- 1) **Πριν** οι νέοι/-ες με ΔΑΦ ενταχθούν στον οργανισμό στον τομέα της νεολαίας: Τομείς στους οποίους οι νέοι/-ες χρειάζονται υποστήριξη, επικοινωνιακές προτιμήσεις, παράγοντες πυροδότησης (triggers) και μέθοδοι αποφυγής κρίσης, είτε έκρηξη συναισθήματος είτε κατάρρευσης.
- 2) **Κατά τη διάρκεια** της διαδικασίας της συμπερίληψης: Πλαίσια της γνωστοποίησης της διάγνωσης και τα τέσσερα σημεία διαφοροποίησης των νεαρών ατόμων με ΔΑΦ από τους συνομηλίκους τους: Κοινωνική αλληλεπίδραση/διάδραση, Κοινωνική επικοινωνία, Ρουτίνες και επανάληψη, Αισθητηριακά ζητήματα.

- 1) **Μετά** τις πρώτες συνεδρίες: Προτιμήσεις (αρέσκειες και δυσαρέσκειες), συναισθήματα και ανατροφοδότηση

2. Κατευθυντήριες γραμμές για την συμπερίληψη

- Δραστηριότητες προθέρμανσης φιλικές προς άτομα με ΔΑΦ: Δραστηριότητες χωρίς σωματική επαφή και μη-λεκτικές δραστηριότητες.
- *Συμπεριληπτικές* δραστηριότητες: Διεξαγωγή ευέλικτων και διάφορων δραστηριοτήτων με σαφείς στόχους και δομή σε παράλληλο χρόνο
- *Μεταβατικές* δραστηριότητες: Συναντήσεις που προηγούνται της συνεδρίας και λειτουργικά χρονοδιαγράμματα των συνεδριών με περιγραφές για τις διάφορες πτυχές της κάθε δραστηριότητας: χώρος, χρόνος, δραστηριότητα, εξοπλισμός, πρόσωπα.
- *Στόχοι*: Ικανότητες τις οποίες θα μπορούσαν να αναπτύξουν και προκλήσεις που μπορεί να αντιμετωπίσουν θέτοντας συγκεκριμένους και υπολογίσιμους στόχους.
- *Επικοινωνία*: Εναλλακτικές μέθοδοι επικοινωνίας και χρήση συγκεκριμένων εργαλείων και μεθόδων

Προετοιμασία των (νευροτυπικών) συνομηλίκων:

- ❖ Να απαντάτε στα ερωτήματα που θέτουν οι συνομήλικοι.
- ❖ Να προωθείτε τον σεβασμό μεταξύ τους.
- ❖ Να επιδιώκετε την εξοικείωση των συνομηλίκων με τα χαρακτηριστικά της ΔΑΦ.

Συνεργασία με τις οικογένειες:

- ❖ Να επιδιώκετε την εξοικείωσή σας με τις συγκεκριμένες ιδιαιτερότητες του κάθε ατόμου με το οποίο δουλεύετε.
- ❖ Να λαμβάνετε υπόψη σας τον αντίκτυπο που έχει η ΔΑΦ σε όλη την οικογένεια.
- ❖ Να κλείνετε συχνά και τακτικά ραντεβού με τους φροντιστές των ατόμων.

Βιβλιογραφικές Πηγές

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition, DSM-5*.

Anthony, N., & Campbell, E. (2020). Promoting Collaboration Among Special Educators, Social Workers, and Families Impacted by Autism Spectrum Disorders. *Advances in Neurodevelopmental Disorders*. doi:10.1007/s41252-020-00171-w

AsIAM.ie - Ireland's National Autism Charity. (2012). *What Does Autism Friendly Mean?* Retrieved from ASIAM.IE: <https://asiam.ie/advice-guidance/community-inclusion/what-does-autism-friendly-mean/>

Autism speaks. (2018). *Inclusion: Ensuring Access for Everyone*. Retrieved from Autism Speaks: <https://www.autismspeaks.org/tool-kit-excerpt/inclusion-ensuring-access-everyone>

Bondy, A., & Frost, L. (1998). The picture exchange communication system. *Semin Speech Lang., 19*(4), 373-424. doi:10.1055/s-2008-1064055

- DIALOGICA - Creators of Autism Dialogue. (n.d.). *Creating an Autism Friendly Environment*. Retrieved from Autism dialogue:
<https://autismdialogue.wordpress.com/creating-an-autism-friendly-environment/>
- Gessaroli, E., Santelli, E., Di Pellegrino, G., & Frassinetti, F. (2013). Personal Space Regulation in Childhood Autism Spectrum Disorders. *PLoS ONE*, 8(9).
doi:<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0074959>
- Ingersoll, B., & Dvortcsak, A. (2019). *Teaching Social Communication to Children with Autism and Other Developmental Delays - The Project ImPACT Guide to Coaching Parents and The Project ImPACT Manual for Parents*.
- Lai, M.-C., Lombardo, M., Chakrabarti, B., & Baron. (2013). Subgrouping the Autism "Spectrum": Reflections on DSM-5. *PLoS Biol*, 11(4).
doi:<https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1001544>
- Lewis, V., & Boucher, J. (1988). Spontaneous, instructed and elicited play in relatively able autistic children. *British journal of developmental psychology*.
doi:<https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.1988.tb01105.x>
- Lorah, E., Parnell, A., Whitby, P., & Hantul. (2015). A systematic review of tablet computers and portable media players as speech generating devices for individuals with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(12). doi:10.1007/s10803-014-2314-4.
- Matusiak, M. (2019). *How to create an autism-friendly environment*. Retrieved from Living Autism: <https://livingautism.com/create-autism-friendly-environment/>
- Miller, L., Anzalone, M., Shelly, J., Cermak, S., & Osten, E. (2007). Concept evolution in sensory integration: a proposed nosology for diagnosis. *The American Journal of Occupational Therapy*, 61(2), 135-140. doi:<https://doi.org/10.5014/ajot.61.2.135>
- Ohrberg, J. (2013). Autism Spectrum Disorder and Youth Sports: The Role of the Sports Manager and Coach. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 84(9).
doi:<https://doi.org/10.1080/07303084.2013.838118>
- Schaeffer, Musil, & Kollinzas. (1980). Total Communication: A signed speech program for non-verbal children. Champaign: Illinois Research Press.

- Shic, F., & Goodwin, M. (2015). Introduction to Technologies in the Daily Lives of Individuals with Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(10), 3773-3776. doi:1007/s10803-015-2640-1
- Sridhar, A., Drahota, A., & Walsworth, K. (2021). Facilitators and barriers to the utilization of the ACT SMART Implementation Toolkit in community-based organizations: a qualitative study. *Implement Sci Commun*, 55. doi:https://doi.org/10.1186/s43058-021-00158-1
- Vivanti, G., Hudry, K., Trembath, D., & Barbaro, J. (2013). Towards the DSM-5 Criteria for Autism: Clinical, Cultural, and Research Implications. *Australian Psychologist*, 48, 258-261. doi:https://doi.org/10.1111/ap.12008
- Wong, C., Odom, S., Hume, K., Cox, A., Fettig, A., Kucharczyk, S., . . . Schultz, T. (2015). Evidence-Based Practices for Children, Youth, and Young Adults with Autism Spectrum Disorder: A Comprehensive Review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45, 1951-1966. doi:https://doi.org/10.1007/s10803-014-2351-z